

HER ÜÇ EMEKLİDEN BİRİ ÇALIŞIYOR

Seyfettin Gürsel*, Gökçe Uysal** ve Ayşenur Acar***

Yönetici Özeti

Türkiye’de emekli geliri elde eden erkeklerin yüzde 34,6’sı, kadınların yüzde 7,5’i çalışmaya devam etmektedir. Diğer bir deyişle emekli geliri almaya hak kazanmış 7 milyon emekliden 2 milyonu halen çalışmaktadır. Çalışan emekliler arasında kayıt dışılık da oldukça yaygındır. Çalışan erkek emeklilerin çoğu ya kendi hesabına ya da aile işinde çalışmaktadır. Çalışan kadın emeklilerin büyük kısmı ise ücretli istihdam edilmektedir. Diğer taraftan özellikle 55 yaş altındaki erkek emeklilerde çalışma oranının neredeyse yüzde 50 olduğu dikkat çekmektedir.

Emeklilik çalışma hayatının sonu anlamına gelmiyor

Bu araştırma notunda TÜİK tarafından yayımlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi (GYKA) 2010 yılı verilerini kullanarak emekli olduğu halde çalışmaya devam eden emeklilerin durumu incelenmektedir. GYKA verilerine göre yaklaşık 7,1 milyon kişi emeklilik geliri aldığını beyan etmektedir (Tablo 1). Diğer taraftan emekliler içerisinde azımsanamayacak bir grup hala çalışmaktadır. 7,1 milyon emekliden 2 milyonu (yüzde 28,2) halen çalışmaya devam etmektedir.

Kadın ya da erkek olmak emekli geliri almaya başladıktan sonraki işgücüne katılım kararını önemli şekilde etkilemektedir. Emekli gelirin hak kazandıktan sonra çalışan kadınların oranı erkeklere kıyasla çok düşüktür. Emekli geliri aldığını söyleyen 5,5 milyon erkekte 1,9 milyonu (yüzde 34,6) halen çalıştığını belirtmektedir. 1,7 milyon kadın emeklilerin ise sadece 128 bini (yüzde 7,5) çalışmaya devam etmektedir. Bu veriler emekliliğin özellikle erkeklerde işgücü piyasasından çıkışla eşzamanlı olmadığını göstermektedir.

Tablo 1 Kayıtlı ve kayıt dışı çalışan emekliler (2010)

	Toplam Emekli (bin kişi)	Çalışmayan emekli (bin kişi)	Çalışan emekli (bin kişi)	Kayıt dışı çalışan emekli (bin kişi)	Kayıtlı çalışan emekli (bin kişi)
Erkek	5.447	3.590	1.887	1.544	343
	%100,0	%65,5	%34,6	%28,4	%6,3
Kadın	1.695	1.567	128	92	36
	%100,0	%92,4	%7,5	%5,4	%2,1
Toplam	7.143	5.127	2.016	1.637	379
	%100,0	%71,8	%28,2	22,9	5,3

Kaynak: 2010 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi, TÜİK; Betam

Çalışan emekliler kayıt dışılığı artırıyor

Emekli geliri almayı hak ettikten sonra çalışanların kayıt dışı istihdam edildikleri göze çarpmaktadır. Çalışan erkek emeklilerin büyük çoğunluğu (1,5 milyon) kayıt dışı çalışmaktadır. Tarım dışı sektörlerde kayıt dışı istihdam edilen emeklilerin toplam tarım dışı kayıt dışı istihdam içerisindeki payı ise yüzde 17,9’dur. Çalışan kadın emeklilerin ise 92 bini kayıt dışı, 36 bini ise kayıtlı çalışmaktadır. Çalışan

* Prof. Dr. Seyfettin Gürsel, Betam, Direktör, seyfettin.gursel@bahcesehir.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. Gökçe Uysal, Betam Direktör Yardımcısı, gokce.uysal@bahcesehir.edu.tr

*** Ayşenur Acar, Betam, Araştırma Asistanı, aysenur.acar@bahcesehir.edu.tr

emeklilerin emekli geliri almayı hak etmelerinden hareketle emekli olmadan önceki çalışma hayatlarının çoğunu kayıtlı işlerde çalışarak geçirdikleri tahmin edilebilir. Diğer taraftan emekli geliri almaya hak kazandıktan sonra çalışmaya devam eden büyük çoğunluğun kayıt dışı çalıştığı görülmektedir. Sağlık sigortası ve emeklilik geliri hakkını kazandıktan sonra bireylerin kayıtlı çalışma endişesi taşımadığı düşünülebilir. Keza firmalar da işgücü maliyetlerini düşürmek için emekli çalışanları tercih ediyor olabilir.

Genç emeklilerin yarısı çalışıyor

Tablo 2’de çalışan emeklilerin yaş dağılımı verilmektedir. Çalışan erkek emeklilerin çağ nüfusu içindeki payı 54 yaşına kadar yüzde 50 civarında seyretmekte, 55 yaşından itibaren ise kademeli olarak düşmektedir. Diğer bir deyişle genç emeklilerin yarısı emekli geliri elde etmesine rağmen çalışmaya devam etmektedir. 65 yaşının üzerindeki erkek emeklilerde ise çalışanların payının yüzde 20’ye gerilediği dikkat çekmektedir. Kadınlarda ise emekliler arasında çalışanların payı erkeklere kıyasla oldukça düşüktür. Buna rağmen genç kadın emeklilerde bile çalışmaya devam edenler azımsanamayacak çokluktur.

Tablo 2 Yaş ve cinsiyete göre çalışan emekliler (2010)

Yaş grubu	Erkek			Kadın		
	Emekli (bin kişi)	Çalışan emekli (bin kişi)	Çalışan emekli payı (%)	Emekli (bin kişi)	Çalışan emekli (bin kişi)	Çalışan emekli payı (%)
35-39	10	5	50,0	2	0	0,0
40-44	28	14	50,0	57	14	24,6
45-49	537	285	53,1	168	30	17,9
50-54	1042	500	48,0	269	32	11,9
55-59	1062	420	39,5	249	16	6,4
60-64	893	296	33,1	178	13	7,3
65+	1876	367	19,6	773	24	3,1
Total	5448	1888	34,7	1696	129	7,6

Kaynak: 2010 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi, TÜİK; Betam

Tablo 1 ve Tablo 2 verileri beraber değerlendirildiğinde Türkiye’de emeklilik geliri kazanmanın emeklilik tanımıyla çelişir bir şekilde işgücü piyasasından ayrılma anlamına gelmediği dikkat çekmektedir. Bu durum erkekler için çok daha belirgindir. Hâlbuki emeklilik gelirleri bireylerin artık çalışamayacakları dönemde hayatlarını devam ettirmeleri için bir birikim olduğu düşünülebilir. Bu bakımdan emekli ama çalışmaya devam eden bireylerin varlığı Türkiye’de emeklilik yaşının bireylerin işgücü piyasasından ayrılma yaşlarına tekabül etmediğine işaret etmektedir. Emeklilik yaşları ve emeklilik gelirleri bu veriler göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Zira emeklilik gelirlerinin erken ödenmeye başlaması bireylerin işgücü piyasasına olan bağlılıklarını zayıflatabilir.

Erkekler kendi işlerinde, kadınlar ücretli çalışıyor

Tablo 3 çalışan emeklilerin işgücü durumlarını göstermektedir. Çalışan erkek emeklilerin çoğunlukla kendi hesabına çalışan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Çalışan erkek emeklilerin yarısı kendi hesabına çalışmaktadır, yüzde 12,1’i işverendir, yüzde 4,2’si ise ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir. Diğer bir deyişle çalışan erkek emeklilerin üçte ikisi kendi/aile işinde, üçte biri ücretli ya da yevmiyeli çalışmaktadır. Kadınlar için durum farklıdır. Çalışan emekli kadınlarda ücretli ya da yevmiyeli çalışanların oranı neredeyse yüzde 40’tır; üçte biri kendi hesabına çalışmakta, dörtte biri ise ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir. Çalışan emekliler arasında erkekler ağırlıkta olduğundan toplam çalışanların dağılımı erkek çalışanların dağılımına benzemektedir.

Tablo 3 Çalışan emeklilerin işgücü durumu (2010)

	Çalışan emekli (bin kişi)	Ücretli, maaşlı (bin kişi)	Yevmiyeli (bin kişi)	İşveren (bin kişi)	Kendi hesabına (bin kişi)	Ücretsiz aile işçisi (bin kişi)
Erkek	1888	439	131	227	1009	79
	100	23,3	7,0	12,1	53,5	4,2
Kadın	128	44	4	7	38	33
	100	34,9	3,6	5,9	30,0	25,7
Toplam	2016	484	136	235	1048	112
	100	24,0	6,8	11,7	52,0	5,6

Kaynak: 2010 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi, TÜİK; Betam

Karadeniz'deki emekliler çalışmaya devam ediyor

Çalışan emeklilerin toplam emekliler içindeki payı Tablo 4'te bölgesel kırılımda verilmektedir. Verilere göre Doğu Karadeniz'de çalışan emeklilerin toplam emekliler içindeki payı yüzde 48,3'tür. Oysa Türkiye genelinde bu oran yüzde 28,4'tür (Tablo 4). Batı Karadeniz yüzde 40,6 ile ikinci en yüksek çalışan emekli bölgesidir. Türkiye ortalamasının üzerinde olan diğer bölgeler ise Batı Marmara, Doğu Marmara, Akdeniz ve Orta Anadolu'dur. Diğer bölgelerde çalışan emeklilerin payı ortalamasının altında kalmaktadır. En düşük oran Güney Doğu Anadolu ve İstanbul'dadır (yüzde 21,1).

Tablo 4 Bölgelere göre çalışan emekliler (2010)

Düzyen 1 Bölgeleri	Toplam emekli (bin kişi)	Çalışan emekli (bin kişi)	Çalışan emekli/ Toplam emekli
TR1- İstanbul	1307	275	21,1
TR2- Batı Marmara	380	112	29,7
TR3- Ege	1211	322	26,6
TR4- Doğu Marmara	821	236	28,8
TR5- Batı Anadolu	686	174	25,4
TR6- Akdeniz	871	264	30,3
TR7- Orta Anadolu	348	110	31,6
TR8- Batı Karadeniz	559	226	40,6
TR9- Doğu Karadeniz	284	137	48,3
TRA- Kuzey Doğu Anadolu	132	33	24,9
TRB- Orta Doğu Anadolu	195	50	25,9
TRC- Güney Doğu Anadolu	343	72	21,1
Türkiye	7143	2016	28,2

Kaynak: 2010 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi, TÜİK; Betam